

Mısır'da İhvan-ı Müslimin'in İktidara Geliş Süreci ve Temmuz Darbesinin Nedenleri Üzerine

Selim Öztürk

Dr. | Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Öğretim Üyesi | selimthe4th@gmail.com

Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 23, Sayı: 91-92, Yaz-Güz 2018, ss. 161-177.
Gönderim Tarihi: 3 Aralık 2018 | Kabul Tarihi: 11 Aralık 2018

Öz

Makalede İhvan-ı Müslimin hareketinin Mısır'da hangi koşullarda doğduğu ve geliştiği üzerinde durulmakta olup, modern Mısır tarihi boyunca Arap Baharına kadar olan süreçteki konumu analiz edilmektedir. Aynı zamanda Arap Baharı ile birlikte Mısır'da meydana gelen Ocak 2011 Devriminin sonrasında İhvan'ın iktidara gelişi ve bir yıllık hükümet sürecinde karşılaştığı sorunlara değinilmektedir. Bunlarla birlikte iktidarı boyunca İhvan'ın içine düştüğü gerek dış politika ve gerekse iç politika alanındaki hatalarına odaklanılmıştır. İhvan'dan Mısır'ın demokratikleşmesi adına önemli adımlar beklenirken, hareketin bunları sağlayamaması ve üstüne ülkedeki siyasî gerilimin tırmanması, ekonominin daha da kötüleşmesi durumlarının askerî darbeyi beraberinde getirdiği analiz edilmektedir. Bu konular irdelenirken diğer taraftan modern Mısır'ın siyasî tarihi de kısaca incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: İhvan-ı Müslimin, Müslüman Kardeşler, Arap Baharı, Muhammed Mursi, Ocak Devrimi.

The Course of the Rise to Power of Ikhwan-i Muslimin and the Reasons of July Coup in Egypt

Abstract

The article analyzes in which conditions Ikhwan-i Muslimin emerged and developed, and the movement's position throughout the modern Egyptian history and until the Arab Spring. In addition, it points out the Ikhwan's coming to power just after the January Revolution in the Arab Spring and the problems that the Ikhwan faced during its one-year rule. And, it focuses on the faults that the Ikhwan fell in regarding the foreign and internal politics during its rule. The article also reviews that while important steps were expected about democratization from the Ikhwan, it could not fulfill these expectations; as a result the escalation of the political tension and the worsening of economic situation caused a coup. In addition to analyzing these cases, the political history of modern Egypt is reviewed briefly.

Keywords: Ikhwan-i Muslimin, Muslim Brotherhood, Arab Spring, Mohammad Morsi, January Revolution.

İhvan'ın Ortaya Çıkışı ve Siyasî Serüveni

İhvan-ı Müslimin Hareketi, kurulduğu 1928 yılından itibaren, Mısır'ın Kavalalı hanedanı tarafından yönetildiği dönemlere de şahit olarak günümüze kadar gelmiş İslam dünyasının en büyük siyasal ağına sahip harekettir. 'İhvan', Arapçada kardeşler demek olup 'Müslimin' de Müslüman kelimesinin çoğul formudur. Yani İhvan-ı Müslimin denildiğinde Müslüman Kardeşler anlamına gelmektedir. Makale içerisinde her iki terim de birbirinin yerine ara ara kullanılmıştır. Makalede genel olarak **Müslüman Kardeşler/İhvan-ı Müslimin**'in kısa süreli iktidarları boyunca hangi hataları yaptıkları ve bu siyasal hataların nasıl darbeye sebebiyet verdiği üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Bunların yanında Müslüman Kardeşlerin Mısır'da iktidar olmadan önceki siyasî yolculuğu, Arap Baharının gelişi, Mısır'da Ocak devriminin neden ve sonuçları üzerinde de durulmaya çalışılmıştır.

Siyasal İslam kavramının ortaya çıkışı da Müslüman Kardeşler hareketi ile birlikte olmuştur. Genellikle siyasal İslam terminolojisi Müslüman Kardeşler ile özdeşleştirilmekte, farklı ülkelerdeki siyasal İslamcı siyasî partiler de Müslüman Kardeşlerin bir kolu veya versiyonu olarak kabul edilmektedir. İhvan-ı Müslimin, İslam'ın sadece bireyin kişisel ibadeti veya cami cemaati ile sınırlı olamayacağı; buna mukabil ülke siyasetinde, sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda devletin tüm alanlarında söz sahibi olması gerektiğini savunan politik ideolojiyi hâkim kılma hareketi olarak ortaya çıkmıştır. Bunlar tabii ki bireye yönelik ideolojik açıklamalardır. Örgütsel anlamda Müslüman Kardeşlerin ilk ortaya çıkışı sosyal yardımlaşma ve dayanışma örgütü şeklinde olmuş ve Birinci Dünya Savaşı sonrası dünyayı kasıp kavuran Büyük Buhran'ın Mısır'daki halk üzerinde sosyal ve ekonomik etkilerinin bir sonucu olarak Hasan el Benna tarafından temelleri atılmıştır.¹ İlk başlarda yardımlaşma ve eğitim hareketi olarak faaliyet yürüten yapı daha sonraları siyasî alana da nüfuz etmeye başlamıştır. İlk olarak Mısır milliyetçilerinin Vafd partisi ile mücadele eden yapı, II. Dünya Savaşı sonrasında Krallık rejimine karşı bayrak açmış ve ülkedeki İngiliz egemenliğini hedef almaya başlamıştır.² 1936 yılında Arap isyanıyla birlikte Filistin melesinin patlaması ile İsrail karşıtı bir ideolojik hüviyet kazanarak hem İngiliz varlığına hem de İsrail'e karşı gerilla kampları örgütlemeye başlamıştır. Ardından 1948 Arap-İsrail Savaşı için Mısır Krallığında geniş çaplı bir propaganda faaliyeti yürütmüştür.³

- 1 Samir Amin, "An Arab Springtime?", *Monthly Review*, 1 Ekim 2011 (Erişim: 1 Aralık 2018) <https://monthlyreview.org/2011/10/01/an-arab-springtime> ; Recep Boztemur, "Mısır'da Halk Hareketleri, Müslüman Kardeşler ve Demokrasinin Geleceği", *Adam Akademi*, Ankara 2011, Sayı: 2, ss.63-64.
- 2 Recep Boztemur, a.g.m., s. 64 ; Samir Amin, "An Arab Springtime?", *Monthly Review*, 1 Ekim 2011 (Erişim: 1 Aralık 2018) , <https://monthlyreview.org/2011/10/01/an-arab-springtime>).
- 3 Robert C Goldston, *The sword of the prophet: a history of the Arab world from the time of Mohammed to the present day*, Dial Press, New York 1979, ss.157-159.

İhvan, 1952 yılında Cemal Abdünnasır'ın başını çektiği Hür Subaylar Cemiyetinin monarşiyi deviren askeri ihtilalini büyük bir coşku ile desteklemiştir. Fakat Nasır'ın iktidarı İhvan ile paylaşmak istememesi üzerine askeri rejim ve İhvan çatışma içine girmişlerdir. Anlaşmazlık aslında Mursi döneminde Selefî Nur partisi ve İhvan anlaşmazlığına çok benzerdir. Nasır'ın İhvan'a sunduğu bir bakanlık ve bir genel müdürlük kadrosu maalesef İhvan lideri Hasan el Hedaybi tarafından beğenilmemiş ve iki grup arasındaki gerilim giderek büyümüştür. Aslında İhvacılar da Krallığa karşı olduğu ve Hür Subaylar darbesini desteklediği için Nasır yönetiminden daha fazla beklenti içerisine girmişlerdir.⁴ Fakat umduklarını bulamamışlardır. 1954 yılında Nasır'a yönelik suikastın ardından Mısır devleti sorumlu tuttuğu İhvan-ı Müslimin hareketine yönelik geniş çaplı kovuşturma ve tutuklama dalgasını başlatacaktır. Bu durum İhvan'ın yıllar boyunca devlet ve bürokratik yapıdan uzak kalmasına ve merkeze yaklaşamamasına neden olacaktır. Tutuklama kamplarında işkence gören İhvan üyelerinin bir kısmı daha radikalleşecek ve 1980 ve 1990'lı yıllarda da radikal örgütlenmelere bürüneceklerdir.⁵

Enver Sedat Rejiminde İhvan'la Yumuşama Dönemi

Fakat İhvan'ın ana gövdesi yıllar boyu çatışmadan ve gerginlikten uzak durmayı tercih edecek ve Nasır'ın 1970 yılında ani ölümünden sonra iktidara gelen Enver Sedat ile iyi geçinme politikasını benimseyecektir. Mısır'daki asker kökenli rejim Müslüman Kardeşleri sistematik bir biçimde devlet bünyesine almamış fakat periferide örgütlenmesine de ses çıkartmamıştır. Özellikle Sedat rejimi, Nasır döneminin siyasî kalıntılarından kurtulmak için Müslüman Kardeşler yönetimi ile işbirliğine gitmeyi tercih etmiştir.⁶ Bu süreçte Müslüman Kardeşlerin özyönetimi, Sedat'ın Camp David antlaşmasını imzalamasına da çok fazla ses çıkartmayacaklardır. Hatta bir nevi el altından Mısır-İsrail yakınlaşmasını destekleyeceklerdir. Müslüman Kardeşlerin orta ölçekli işletme sahipleri, tüccar, esnaf ve zanaatkâr tipi orta sınıf halk zümrelerinde örgütlenmesi, Sedat'ın intifah (açık kapı) politikaları döneminde başarılı bir ivme yakalamıştır.⁷ Devlet Başkanı Enver Sedat, Nasır'ın müttefiki olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ile müttefiklik ilişkilerini bitirmiş

4 Boztemur , a.g.m., s.64.

5 Shadi Hamid, "Muslim Brothers: The Rivalry That Shaped Modern Egypt", *Foreign Affairs*, Eylül-Ekim 2018 (Erişim: 2 Aralık 2018), <https://www.foreignaffairs.com/reviews/review-essay/2018-08-14/muslim-brothers> .

6 Gilles Kepel, *The prophet and pharaoh: Muslim extremism in Egypt*, Saqi Books, Londra 1985, ss.105-108.

7 Kepel, a.g.e.,ss. 108-109 ; Arife Pehlivan, *The Factors for the Rise of Political Islam: Muslim Brotherhood in Egypt*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2013, ss. 70-72.

ve ABD'ye yanaşmayı seçmiştir. Nasır döneminin azılı düşmanı olarak görülen Suudi Arabistan, Sedat döneminin finansörlüğü rolüne soyunmuştur.⁸ Ülkedeki İslami oluşumların da bu dönemde önünün açılması ile İhvan hareketi de rejim ile barışık bir siyaset tarzı benimseyerek periferide oldukça güç kazanmayı başarmıştır.⁹

Sedat döneminde başlayan Müslüman Kardeşlerle iyi ilişkiler politikası aynı şekilde Mübarek döneminde de sürmüştür. O yıllarda İhvan hareketinin arası Suudilerle de iyi olduğu için Mısır'daki İslamcı hareketler Mısır ve Körfez ülkeleri arasında da köprü vazifesi görüyordu. Özellikle Nasır döneminde Suudi Arabistan'a ve Körfez ülkelerine siyasî sürgün olarak gidip yaşayan çok sayıda İhvan üyesi bulunmaktaydı.¹⁰ Mübarek tarafından 1984 yılında Nasır döneminden beri devam eden farklı siyasî partilerin kurulmasının önündeki engel kaldırılmıştır. İhvan hareketi bağımsız adaylarla girdikleri seçimlerden Mısır Parlamentosunda da yerlerini almıştır.¹¹ İhvan hareketinin kuruluşu ve yaşadığı siyasal sürece baktığımızda tek problem yaşadığı dönem Nasır ile ters düştükleri 1956 ve 1965 yıllarındaki karanlık dönem olmuştur. Bu dönem 1956 yani İhvan üyelerinin Nasır'ın emri ile tutuklatılıp yargılandığı ve cezaevlerine gönderilmeye başlandığı yıl ile Enver Sedat'ın iktidara geldiği 1970' e kadar olan dönemdir. Bunun dışında Krallık döneminde İhvan hareketi monarşinin desteğini görmüş, Nasır'ın ilk dönemlerinde Hür Subayların yaptığı darbeye destek vermiş, hatta Nasır ile işbirliğine gitmiş, Enver Sedat döneminde de devlet ve İhvan ilişkileri yumuşamıştır. Bu süreç Mübarek döneminde de devam etmiştir. Her ne kadar Cemaat el İslamiye, Tekfir ve Hicret Cemaati, Tanzim el Cihat gibi küçük İslamcı yapılanmalar Mübarek rejiminin hışmına uğrasa da Müslüman Kardeşler ılımlı siyasî duruşlarından ötürü devlet tarafından büyük ölçüde hedef alınmamışlardır.¹²

1973 yılında Enver Sedat'ın Yom Kippur Savaşından sonra ABD ve Suudi Arabistan'la yakınlaşma siyasetine girişmesi sonucu Amerikan finansal yardımını Mısır'a akmaya başlamıştır. Fakat 2000'li yılların başından itibaren bu yardım gitgide azalma eğilimi gösterecektir. Soğuk Savaş yıllarında Mısır'ın

8 Golstone, a.g.e., ss. 197-199 ; Recep Boztemur, a.g.e., s.61 ; "King Faisal of Saudi Arabia - يقي فائسور", YouTube video, 1:30:32, Eylül 2017 (Erişim: 5 Aralık 2018), <https://www.youtube.com/watch?v=8Y6M8sePvgU>.

9 Recep Boztemur, a.g.m., 65 ; Samir Amin, "An Arab Springtime?", *Monthly Review*, 1 Ekim 2011 (Erişim: 1 Aralık 2018), <https://monthlyreview.org/2011/10/01/an-arab-springtime>).

10 Madawi Al-Rasheed, *Kingdom without borders: Saudi political, religious and media frontiers*, Hurst & Company, Londra 2008, s.186.

11 Boztemur, a.g.m.,s. 62 ; "Profil: Müslüman Kardeşler", *BBC News Türkçe*, 5 Temmuz 2013, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/07/130705_musulman_kardesler_profil (Erişim: 4 Aralık 2018); Arife Pehlivan, a. g.e., ss. 74-75.

12 Shadi Hamid, "Muslim Brothers", *Kepel*, a.g.e., ss. 128 ve 202.

ABD ekseninde kalması önem arz ettiğinden ekonomik yardımlar düzenli bir şekilde devam ediyor ve Mısır'ın ayakta kalmasına yardımcı oluyordu. Bu yardımlardan asıl amaç Mısır'ı bir ABD uydusu yapmak değildi. Ancak buradaki amaç 1948, 1967 ve 1973'te olduğu gibi muhtemel bir Arap-İsrail Savaşının önüne geçilmesinin, SSCB ile müttefik olan Arap rejimlerinin İsrail ile barışı tesis etmesinin, kaybedilen toprakların geri alınmasının ve bozuk ekonomilerinin finanse edilebilmesinin sadece ABD desteği ile olabileceğini göstermekti. Fakat önce SSCB'nin dağılması ardından Filistin Kurtuluş Örgütü'nün İsrail ile Oslo'da masaya oturması, yine akabinde süreç içerisinde Saddam Hüseyin ve Kaddafi rejimlerinin çökmesi, Suriye'nin iç savaşa sürüklenmesi artık Mısır'ın finansal yardımlarla ayakta tutulması gerekliliğini ortadan kaldırmıştır.¹³ Bunun sonucunda ABD'nin ekonomik desteği giderek azalmış ve azalan ekonomik yardımlar ülke ekonomisinin de türbülansa girmesine yol açmıştır. Bu finansal açmazın oluşturduğu türbülans Mübarek döneminin son yılları, Mursi dönemi ve halihazırdaki Sisi rejimini de etkileyen bir faktördür. Üç ayrı rejimin de en ciddi problemi ekonomik yardımlarla iktidarlarını ayakta tutmaya mahkûm olmalarıdır.

Arap Baharı, Mısır'da Ocak Devrimi ve 2012 Seçimleri

Sadece Mısır ekonomisinin değil aynı zamanda Kuzey Afrika ve Arap dünyasındaki rejimlerin ekonomilerinin kötü gidişatı 2010 yılında Arap Baharının fitilini ateşlemiştir. Arap dünyasındaki otoriter rejimlerin keyfi yönetim anlayışı, yolsuzluklar, işsizlik, enflasyon, demokratik temsilin kitlelere yansımaması, istihbarat devletlerinin baskıları, insan hakları ihlalleri ve hukukun üstünlüğü prensibinin yokluğu memnuniyetsiz kitleleri sokağa dökmüş ve meydana gelen halk isyanlarında ilk devrilen rejim Tunus'taki Zeynel Abidin bin Ali olmuştur.¹⁴ Zeynel Abidin bin Ali ülkesinde seyyar satıcı Muhammed Buazizi'nin kendisini yakmasından sonra halkın sokaklara dökülüp kitlesel protesto gösterilerinde bulunmalarına direnememiş ve yönetimi bırakarak Suudi Arabistan'a sürgüne gitmiştir. Tunus'taki geçiş kansız olmuş ve iktidara Müslüman Kardeşlerin Tunus'taki kolu olan el Nahda hareketi gelmiştir. Arap Baharı domino etkisi gösterecek ve ardından olaylar Mısır, Yemen, Bahreyn ve Suriye'ye sıçrayacaktır.

13 Barak Barfi, "Why the Brotherhood Failed", *World Affairs*, (Erişim: 3 Aralık 2018), <http://www.worldaffairsjournal.org/article/why-brotherhood-failed>.

14 Onn Winckler, "The 'Arab Spring': Socioeconomic Aspects", *Middle East Policy Council*, , Aralık 2013 (Erişim: 6 Aralık 2018), <https://www.mepc.org/arab-spring-socioeconomic-aspects> ; "The Causes of the Arab Spring", *The Arab Spring*, <http://ledainformativewebsite.weebly.com/the-causes.html> (Erişim: 1 Aralık 2018) ; John Simpson, "Who are the winners and losers from the Arab Spring?", *BBC News*, 12 Kasım 2014 (Erişim: 4 Aralık 2018), <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-30003865>.

Mısır'daki meydana gelen protesto gösterileri Mübarek rejimi tarafından bastırılmamış, her ne kadar Mübarek direnmeye çalışsa da 25 Ocak 2011'de Mısır ordusunun saf değiştirmesi ile otuz yıllık dikta rejimi son bulmuştur. Göstericiler devrim sırasında Tahrir meydanında toplanmışlar ve bu nedenle Tahrir göstericileri olarak anılmışlardır. Tahrir'de toplanan milyonların talepleri siyasal hak ve özgürlüklerin sağlanması, siyasetin üzerinde hukukun üstünlüğünün hâkim olması, siyasî rejimin bir avuç eliten elinden alınması, ekonomik sorunların giderilmesi, gerçek bir demokratik temsil sisteminin kurulması gibi daha çok demokrasi ve ekonomi içerikli taleplerdi. Örneğin kitlelerin belirgin bir ideolojisi yoktu. Özellikle genç kesim, sol ve sosyalist gruplar, demokratik ve ekonomik beklentileri olan orta sınıf, sendikalar, sol ve liberal tandanslı sivil toplum örgütleri gösterilerdeki örgütleyici lokomotif gücü sağlıyorlardı. Bu esnada Tahrir olaylarında, ilginç bir şekilde, İhvan hareketi ve Selefi gruplar gösterilere katılmaktan uzak durmuştur.¹⁵ Bunun nedeni bahse konu protesto eylemlerinin sonunun nereye varacağını bilmediği, rejimin de bunları bastırabilme ihtimalinin olduğu ya da gösterilerin radikal sol gruplar tarafından organize edildiği söylentileri olabilir. İhvan hareketi önceki tecrübelerinden resmi rejim tarafından, özellikle Nasır döneminde, baskı ve kovuşturmalara maruz kalmasından dolayı bu kez daha temkinli davranmaya gayret göstermiştir. Fakat şu bir gerçektir ki meydanlara toplanan kitleler 'İslamcı bir rejim değişimi' talebinde bulunmuyor; daha ziyade liberal bir sistem talebini dile getirmeye çalışıyorlardı. Mısır'ın ilk demokratik seçimleri olan Mayıs 2012 seçimlerinden bir yıl evvel 2011 yılında, Müslüman Kardeşlerin siyasî parti organı olarak kurulan Hürriyet ve Adalet Partisi en örgütlü güç olarak ortaya çıkmıştır. Bunun yanında Tahrir'deki gösterilerde önemli ölçüde rolü olan el Tagammu (Milli İlerici Birlik Partisi), Vafd, diğer sol ve liberal partiler de seçimlere katılmışlar, fakat kitlesel destekleri İhvan kadar güçlü olmamıştır. İhvan hareketi seçimlerin ilk turunda % 25'lik bir oranla birinci olmasına rağmen yüze elli barajını geçemediği için seçimler ikinci tura kalmıştır. İkinci turda ise birkaç ay evvel yapılan parlamento seçimlerinde %22 gibi bir oy oranına ulaşan Selefilerin Nur Partisi, Mursi'yi destekleme kararı almış ve İhvan % 51.73 gibi bir oranla seçimlerin galibi olmuştur. Mursi'nin en yakın rakibi olan Mübarek döneminin başbakanı Ahmet Şefik ise % 48.3 oranında kalmıştır.¹⁶ Liberal ve sol gruplar da Mübarek dönemini temsil ettiğinden ötürü Ahmet Şefik'e cephe alıp se-

15 Boztemur, a.g.m., ss.58-59.

16 "Presidential Election in Egypt", *The Carter Center*, Mayıs - Haziran 2012, s.5 ; "Mısır'da İhvan'ın gerçek oy potansiyeli" , *Dünya Bülteni*, 12 Temmuz 2016, <https://www.dunyabulteni.net/haber-analiz/misirda-ihvanin-gercek-oy-potansiyeli-h370157.html> (Erişim: 5 Aralık 2018).

çimlerde gönülsüz de olsa Mursi'yi destekleme kararı almışlardır.¹⁷ Tabi ki seçim sürecinde Muhammed Mursi'nin son derece liberal içerikli açıklama ve vaatleri de İhvan'ın zaferinde etkili olmuştur. Mursi, demokratik ilkelerin iktidarları döneminde tatbik edileceğini, kadın hakları konusunda hükümet politikalarının duyarlı olacağını, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve serbest piyasa ekonomisi gibi konularda özen gösteren bir siyaset tarzı ortaya koyacağını açıklamalarında özellikle belirtmiştir.¹⁸ Aslında Hürriyet ve Adalet Partisi Türkiye'deki muadiline benzer bir siyaset ortaya koymaya çalışmıştır. İhvan'ın siyasî organı Hürriyet ve Adalet Partisi ismi ve siyasî anlamda açıklımları itibariyle de Türkiye'deki Adalet ve Kalkınma Partisini örnek aldığı bilinmektedir. Fakat iktidara geldikten sonraki süreç Ak Parti'den ziyade Refah Partisinin başına gelenlerle daha fazla benzerlik taşıyacaktır. İhvan, hükümet olma sürecini idare edemeyecek, kendini topluma ve devlete anlatamayacak, iktidarda kaldığı süre zarfında pek çok hataya da imza atarak askeri darbeye maruz kalacaktır.

İhvan İktidarı ve Dış Politika

Hâlbuki İhvan iktidara geldiği ilk günlerde başta ABD olmak üzere Batı desteğini de arkasına almıştır. Özellikle ABD'nin İhvan'dan beklentisi Mısır'ı ve İslamcılarını Batının serbest piyasa sistemine entegre etmesi, Mısır'da ve Arap dünyasındaki Batı karşıtlığının önünü alarak Batı ile giriştiği işbirliğinden hareketle ABD lehine sempati yaratması, Irak Savaşının akabinde bölgede yayılan İran'ın nüfuzuna karşı Arap Baharı ile birlikte diğer Arap coğrafyasındaki ülkelerde iktidara gelen Müslüman Kardeşler iktidarlarıyla dengeleyici bir güç olmasıydı.¹⁹ Kısacası İhvan'dan beklenen, ABD ile Arap dünyası arasındaki stratejik dengeyi yeni dönemde yani Arap Baharı sonrasında sağlayacak bir partner olmasıydı. İhvan bu beklentiyi maalesef karşılayamamıştır. Bunu karşılayamamasındaki en önemli etken de içerisindeki dinamikleri kontrol edememesi, yıllardır biriken ve kemikleşen siyasal İslamcı idealizmin reelpolitığın önüne geçmekte gecikmemesi, güç sarhoşluğu, Batı'nın kendisinden tatbik etmesini beklediği yasal düzenlemelere karşı daima grup içinde var olan şüpheli bakış açısı olarak sıralanabilir.

Bu süreçte Mursi'nin 1979'dan sonra ilk defa bir Mısır devlet başkanı olarak Tahran'a resmi ziyarette bulunması alarm zillerini çaldırmaya yetmiş-

17 Edmund Blair ve diğerleri, "Special Report: How the Muslim Brotherhood lost Egypt", *Reuters*, 26 Temmuz 2013 (Erişim: 3 Aralık 2018), <https://www.reuters.com/article/us-egypt-mistakes-specialreport-idUSBRE96007H20130726>.

18 Boztemur, a.g.m., ss.66 -67.

19 Boztemur, a.g.m.,s. 68.

tir. İran dinî lideri Ayetullah Ali Hamaney'in Mübarek rejiminin protestolar ve gösteriler sonucu devrilmesinin ardından "İşte bu büyük İran ulusunun İslami Devrimle başardığı İslami uyanış olayının bugün kendini (Mısır'da) göstermesidir." ifadelerini kullanması özellikle Körfez ülkelerinde şüpheleri artırmaya yetmiştir. Bu ifadeler birtakım çevrelerde korku yaratırken; Mübarek'in devrilmesinin hemen ardından 1979'dan sonra ilk defa İran savaş gemilerinin Süveyş'ten geçmesi, Mursi ve Ahmedinejad arasında karşılıklı ziyaretlerin peş peşe yapılması, dışişleri bakanları düzeyinde de bu ziyaretlerin tekrarlanması, 1979'dan sonra ilk defa İran'ın Mısır'a büyükelçi ataması, bir dizi ekonomik, ticari ve diplomatik anlaşmaların imzalanarak iki ülkenin yakınlaşmaya başlaması başta Suudiler olmak üzere Körfez ülkelerini tedirgin etmeye başlamıştır.²⁰ Körfez basını Mursi yönetimi ile İran'ın yakınlaşmasını haftalarca gündeme taşımışlardır. Bu yakınlaşma Batı tarafından da pek hoş karşılanmamıştır. Bu durum da Türkiye'de Refahiyol iktidarı sırasında Başbakan Necmettin Erbakan'ın ilk resmi yurtdışı gezisini İran'a yapmasına ve bu nedenle hem ülke içinden hem de Batı'dan tepki çekmesine benzemektedir. İhvan hareketi 2012'deki iktidarı sonrası Refah Partisi tecrübesini hiç okuyamamış; pek çok konuda da aynı hataları yapmıştır. İhvan'ın Batı tarafından iktidar yürüyüşüne pas verilmesi olayı İran'a karşı oluşturması beklenen demokratik Sünni blok projesi iken İhvacılar İslamcılık dürtülerine yenik düşerek İran ile yakınlaşma siyasetine başlama yönünde bulunmuşlardır. Dönemin İran cumhurbaşkanı Ahmedinejad'ın Şubat 2013'teki Kahire ziyareti esnasında kötü giden Mısır ekonomisi için kredi paketi açıklaması ile uluslararası çevrelerde ve Körfez ülkelerinde Müslüman Kardeşlere yönelik düşmanlık iyice körüklenmeye başlamıştır.²¹

Her ne kadar İhvan iktidarda olduğu sırada ABD'de yönetimde bulunan Demokratlar, Ortadoğu'daki siyasal İslamcı hükümetlerle yakın işbirliği içerisinde bulunsun da darbeyi önleyebilmeye güçleri yetmemiştir. ABD Mısır'daki askeri müdahaleyi kınamış fakat Sisi rejimini tanımama gibi bir hamlede de bulunmamıştır. Aslında darbenin hemen öncesinde ordu ve Mursi yönetimi arasındaki gerginlik büyürken ABD, tarafları ortak bir noktada buluşturma girişimlerinde de bulunmuştur. Hatta darbeden hemen önce, Mısır ordusuna darbeden uzak durması yönünde çağrıda dahi bulunmuştur. Açıkçası darbe olduktan sonra Obama yönetimi hem Mursi taraftarları hem de muhalifleri tarafından eleştiriye tutulmuş olması bölgedeki ABD politikasının artık iflasın eşiğinde olduğunu göstermektedir.²² ABD yönetimi yeni yönetimle de

20 Yasmine Farouk, *More than Money: Post-Mubarak Egypt, Saudi Arabia, and the Gulf*, Gulf Research Center, 2014, ss. 4-6.

21 Farouk, a.g.e.,s. 6.

22 Kim Ghattas, "Mısır: ABD dış politikasının iflasi", *BBC News*, 16 Ağustos 2013 (erişim: 7 Aralık 2018), https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/08/130816_abd_misir_politikasi_darbe.

arasını bozmamak adına darbeye darbe diyememiş, bunun yerine "violence (şiddet)" terimini kullanmaya özen göstermiştir. Hatta bu durum Kongrede tartışma konusu bile olmuştur.²³

İhvan İktidarı ve İç Politik Gelişmeler

İhvan hareketinin en önemli hatalarından biri de komplo teorilerine olan zaafiydi. Mısır'da bir derin devletin var olduğu ve bu derin devletin daima İhvan'a karşı faaliyetler içerisinde olduğu inancı İhvan'ı orduya, medyaya, bürokrasiye, devlet kurumlarına karşı tavır almaya ve bir anlamda onlarla mücadele etmeye itmiştir. Bu yanılğı İhvan'ın devlet kurumları gözünde olumsuz bir algıya sahip olmasına neden olmuştur. Bu durum İhvan hareketinin tamamen devlet aygıtının dışında örgütlenmiş olması ve yıllarca devletle diğer politik gruplar gibi temas etmemiş olmasından kaynaklanmaktaydı. Örneğin Vafd Partisi lideri Saad Zaglül monarşi döneminde bakanlık görevinde ve Nasır, Sedat ve Mübarek üçlüsü ise silahlı kuvvetlerde subay olarak yer almış bürokrasiyi ve devleti tanıyan kimselerken; İhvan politbürosu yıllarca hep bürokrasinin ve devlet aygıtının dışından kişilerden oluşmaktaydı. İhvan'ın iktidara geldikten sonra karşısına aldığı kitlenin toplam sayısı 6 milyon kişiyi geçiyordu. Bu kitle, bürokrasi, medya, dışışleri, ordu, yargı, polis gibi kurumların toplam personeline tekabül ediyordu. İhvan yönetimi bu kurumları yapacağı anayasal değişikliklerle reforme etmek yerine direk kavgaya girişmeyi ve bunları Mısır derin devletinin uzantıları olarak görmeyi tercih etmiştir.²⁴

İhvan çok kısa bir süre içerisinde ülkeyi ve devlet mekanizmasını domine etmeye çalışmıştır. Fakat bunu yapacak altyapısı, gücü, donanımı, kalifiye bir ekibi yoktur. Çünkü İhvan hareketi "core" yani merkezde ve devlet aygıtının içinde değil, periferide yani çevrede örgütlenmiştir. Halkın demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü bazlı liberal taleplerini kendi siyasal İslamcı gündemi ile bağdaştırıp Ocak 2011 Devriminin hedeflerinden çok farklı bir yönde siyasî yol haritası izlemeye çalışmıştır. Bu siyaset biçimi tedirgin ve muhalif kitlelerin acaba Mursi ve İhvan 1979 İslam devrimi tarzı bir değişimi mi amaçlıyor endişesine kapılmalarına neden olmuştur. Esasında

23 "Obama's Remarks on Violence in Egypt", *The New York Times*, 15 Ağustos 2013 (Erişim: 7 Aralık 2018), <https://www.nytimes.com/2013/08/16/world/middleeast/obamas-remarks-on-violence-in-egypt.html>; Kim Ghattas, "Mısır: ABD dış politikasının iflası".

24 Amr Mahmoud Al Shobaki, "The End of Muslim Brotherhood Rule in Egypt", *Carnegie Middle East Center*, 1 Ağustos 2013(Erişim: 7 Aralık 2018), <https://carnegie-mec.org/2013/08/01/end-of-muslim-brotherhood-rule-in-egypt-pub-52757>; Ashraf el Sherif, "The Egyptian Muslim Brotherhood's Failures", *Carnegie Endowment for International Peace*, 1 Temmuz 2014 (Erişim: 7 Aralık 2018), <https://carnegieendowment.org/2014/07/01/egyptian-muslim-brotherhood-s-failures-pub-56046>.

Mursi'nin Şeriat devletini empoze etme ve toplumu dinî öğreti ve kurallara göre İran İslam Cumhuriyeti tarzı bir değişime götürme gibi bir gündemi de yoktu. Fakat İhvan'ın problemi, kendini halka ve devlet kurumlarına, özellikle de orduya anlatamama ve genellikle komplo teorileri üzerine bina edilen siyaset tarzının ve İhvan'ın politbürosunun ileri gelenlerinin söylem ve demeçlerinin kitleleri korkutması olmuştur. İhvan'ın siyaset dili toplumu ve devlet kurumlarını bir yerde provoke etmiştir de diyebiliriz. Devlet kurumlarının kritik pozisyonlarına İhvan'ın yaptığı dışarıdan atamalar bürokraside rahatsızlıklara ve İhvan'ın devleti olası bir Şeriat devletine dönüştürmek için hamleler olarak görülmüştür.²⁵ Mursi çıkarttığı kanunlarla kendisini yargı tarafından yargılanamayacak bir duruma getirmiş; bu da Tahrir'deki öfkeli kitlelerin talep ettiği hukukun üstünlüğü ve demokratik ve çoğulcu yönetim ilkeleri ile tamamen ters düşen bir görüntü çizmiştir. Bunun yanında toplam sayısı üç bin beş yüzü bulan yüksek mahkemelerin yargıçlarının direk erken emekliliğe sevk edilmesi korkuları artırmıştır.²⁶ Acaba İhvan devleti kontrol altına mı almaya çalışıyor izlenimi artmıştır.

Muhammed Mursi seçim döneminde vermiş olduğu demokratikleşme ve Batı sistemi ile entegrasyon gibi söylemlerini iktidara geldikten sonra bir kenara bırakmayı tercih etmiştir. IMF'den gelecek olan kredinin demokratik reform paketi açıklama şartı ve anayasada demokratikleşme ile ilgili kanunlar çıkartılması şartı taşımasından dolayı reddetmiştir.²⁷ Mursi hükümeti böylelikle kolaycılığa kaçmaya başlamıştır. Katar'ın açıkladığı 8 milyar dolarlık kredi ve ardından Türkiye'nin 2 milyar dolarlık ekonomik paket açıklaması Mısır'ı IMF'ye muhtaç olmaktan kurtarmıştı. Ancak IMF yardımı ile birlikte zorunlu tutulan demokratikleşme yasalarının çıkarılması, Mısır'da siyasî nizamın ve iç barışın inşası, kitlelerin demokratik taleplerinin karşılanması ve ülkeye Batı kaynaklı dış yatırımların gelmesi gibi fırsatlar da kaçırılmıştı. Bu şekilde Mursi kolaycılığı tercih ederek zor yolda yürümekten kaçınmıştır. Bu durum belki de Ortadoğulu lider profillerinin genel özelliklerinden biri olarak da görülebilir. Gücü eline alıncaya kadar çoğulcu söylemlerde bulunma ve toplumun tüm kesimlerine mesaj verme ancak iktidarın tüm gücünü

25 Amr Mahmoud Al Shobaki, "The End of Muslim Brotherhood Rule in Egypt"; Ashraf el Sherif, "The Egyptian Muslim Brotherhood's Failures".

26 Amr Mahmoud Al Shobaki, "The End of Muslim Brotherhood Rule in Egypt"; Richard Spencer ve Magdy Samaan, "Mohammed Morsi grants himself sweeping new powers in wake of Gaza", *The Telegraph*, 22 Kasım 2012 (Erişim: 5 Aralık 2018), <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/egypt/9697347/Mohammed-Morsi-grants-himself-sweeping-new-powers-in-wake-of-Gaza.html>.

27 Sultan Al Qassemi, "The Gulf and Egypt: Long transitions and Marshall plans", *Madamasr*, 20 Ocak 2014 (Erişim: 2 Aralık 2018), <https://madamasr.com/en/2014/01/20/opinion/u/the-gulf-and-egypt-long-transitions-and-marshall-plans/>.

elinde topladıktan sonra ise otoriter eğilimlere kayma sıklıkla görülen bir durumdur.

Muhammed Mursi, 2012'nin yaz aylarında kendisine karşı başlayan ve durdurulamayan kitlesel gösteriler esnasında, Avrupa Birliği'nin muhalif kesimlerle İhvan arasında arabuluculuk teklifini direk reddetmiştir. AB'nin teklifine göre genel seçimlerin yenilenerek ulusal birlik hükümeti kurulması ve ülkedeki yükselen tansiyonun düşürülmesi hedeflenmiştir. Hatta AB bu teklifin kabul edilmesi halinde ülkenin ekonomik durumunun iyileştirilmesi için yatırım sözü ve ekonomik paket taahhüdünde de bulunmuştur.²⁸ Ancak İhvan cephesinden olumlu bir yanıt bulamamıştır. İhvan'ın kendisine duyduğu özgüven ve Avrupa ülkelerine karşı grup içinde gelişen komplo teorileri ve güvensizlik, İhvan'ı adım atmaktan alıkoymuştur.

Mursi, Mısır'daki devlet yapılanmasının da dışından olması ve devlet aygıtını çok da iyi bilmemesinden dolayı yaptığı pek çok atamada da yanlış olduğunu sonradan fark edecektir. Örneğin Abdülfettah Sisi'nin amcasının eski bir İhvan üyesi olması ve eşinin de başörtülü olması sebebiyle genelkurmay başkanlığına atandığını görüyoruz. Sisi'nin İhvan'a yakın olduğu görüşüne dayanılarak yapılan bu atama beklenen sonucu vermeyecektir. Sisi, Mısır Ordusunun kendi içerisindeki dinamiklerine bağlı kalarak hareket edecek ve darbenin liderliğini yapacaktır.

Bunun yanında Mursi yönetimi kendi İslamcı koridorlarında da müttefikleri ile kavgaya tutuşmayı başarmıştır. Ocak 2011 Devriminin akabinde İhvan'ın Hürriyet ve Adalet Partisinin yanında Selefilere de Nur Partisini kurarak parlamento seçimlerine girmişler ve %22'lik bir oy oranına ulaşmışlardır. Mursi'nin başkanlık seçimlerinde ikinci turda seçimi göğüslemesi Selefilere Mursi'ye destek vermeleri ile mümkün olabilmiştir. Fakat Mursi iktidarında Selefi Nur Partisi ile Müslüman Kardeşlerin arası gitgide açılmıştır. Bakanlıkların ve bürokratik kadroların bölüşümü konusunda aralarında tartışma çıkmıştır. Eğitim bakanlığını talep eden Selefilere bunun yerine çevre bakanlığının verilmesi ve ardından da cumhurbaşkanlık danışmanlığı görevindeki Selefi Nur Partisi üyesi Halid Alem el Din'in Cumhurbaşkanı Mursi tarafından görevden alınması iki grubun örtülü ittifakının Mursi iktidarda iken bitmesine neden olmuştur. 3 Temmuz 2013'te darbe olduğunda Selefilere destek açıklamasında bulunmuşlardır. İhvan kendi müttefikleri ile de yaşadığı anlaşmazlıklar neticesinde kendini yalnızlaştırmıştır.²⁹

28 Farouk, a.g.e., s.12 ; Edmund Blair ve diğerleri, "Special Report: How the Muslim Brotherhood lost Egypt".

29 Barak Barfi, "Why the Brotherhood Failed", *World Affairs* (Erişim: 3 Aralık 2018), <http://www.worldaffairsjournal.org/article/why-brotherhood-failed>.

Mısır'da Mursi karşıtı gösteriler arttığında bunlara karşı İhvan taraftarları da mitingler organize etmeye başlamışlardır. Aslında bu hamle de toplumu geren başka bir yanıştır. 2013 Haziran'ında Mursi taraftarlarının düzenlediği gösterilerde Saffet Hicazi gibi İhvan sözcülerinin, taraftarları ve partizanları coşturmak amacıyla Suriye'ye silah gönderildiğini ifade etmeleri, İsrail'e karşı savaş sloganlarının atılması, "Mursi'ye su dahi püskürtünlere karşılık olarak kan püskürtüleceği" biçiminde açıklamaları gerginliği iyice tırmandırmıştır. Bu hatiplerin ifadeleri tıpkı doksanlı yıllarda Refah Partisinin hatipleri Şevki Yılmaz ve Hasan Hüseyin Ceylan'ın konuşmaları gibi pek çok yanlış anlaşılmaya sebep olmuşlardı. Yaşanan bu gelişmeler ve bu arada durdurulamayan Mursi karşıtı kitlesel gösteriler ülkeyi Mursi taraftarları ve Mursi karşıtları olarak neredeyse ikiye bölmüştür. Mısır Ordusu, hükümete 48 saat içerisinde önlem almasını aksi takdirde müdahalede bulunacağı ültimatını vermiştir. Ardından 3 Temmuz 2013 günü askeri darbe Mursi'nin atadığı genelkurmay başkanı Abdülfettah Sisi tarafından gerçekleştirilecektir.³⁰ Mursi'nin atamaları bürokrasiyi ve ekonomiyi zora soktuğu gibi Sisi örneğinden görüleceği üzere darbeye de dolaylı yollarla sebebiyet vermiştir. Mursi'nin politikaları Batı ve Arap dünyası ile Mısır'ın irtibatını koparmış, Tahrir'de daha iki yıl evvel toplanan gençlik ile bağlantı hiç kurulamamış, İhvanlı olmayanlara karşı, hatta buna Selefiler de dâhil, bir güvensizlik tavrının sürdürülmesi ülkedeki tüm muhalif grupların İhvan'a karşı birleşmesine neden olmuştur.³¹ Diğer bir ifade ile Mursi yanlış politikalar sonucu kendi gündeminde davasına hizmet ettiğini umarken rejimin tıkanmasına neden olmuş ve Mısır'ın sadece bir yılı bulan demokrasi deneyimi iflas etmiştir.

Mursi'nin en büyük hatası özellikle Batı ve Avrupa Birliği ile temas konusunda ve IMF'den Kasım 2012'de alınması umulan kredi meselesinde ilk başta niyetli olmasına rağmen, İhvanı Müslimin'in Rehberlik Konseyi'ndeki aksakallıların etkisinde kalarak AB'nin reform taleplerine mesafeli durmaya başlaması olarak görülebilir. Ülke içinde pek çok çevreden Mısır'ı Mursi değil, İhvan'ın rehberlik konseyi lideri Muhammed Bedi yönetiyor söylentileri yayılmıştır.³² Bu durum demokratik bir Mısır'ı değil tıpkı bir yanda ruhani dinî lider diğer yanda da cumhurbaşkanlığı sistemi olan İran'ı akıllara getir-

30 Abigail Hauslohner, "Egypt's military threatens to step in to resolve political crisis", *The Washington Post*, 2 Temmuz 2013 (Erişim: 6 Aralık 2018), https://www.washingtonpost.com/world/middle_east/protesters-ransack-muslim-brotherhood-hq-demand-morsis-resignation/2013/07/01/f3f79698-e23c-11e2-a11e-c2ea876a8f30_story.html?utm_term=.ae7aa31972ab.

31 Moha Ennaji, "Why Did the Muslim Brotherhood Fail in Egypt?", *Morocco World News*, 27 Ağustos 2013 (Erişim: 1 Aralık 2018), <https://www.morocoworldnews.com/2013/08/102217/why-did-the-muslim-brotherhood-fail-in-egypt/>.

32 "Mısır'da İhvan'ın gerçek oy potansiyeli", *Dünya Bülteni*, 12 Temmuz 2016, <https://www.morocoworldnews.com/2013/08/102217/why-did-the-muslim-brotherhood-fail-in-egypt/> (5 Aralık 2018).

miştir. Mursi demokrasi adına da iyi bir tablo çizememiştir. Özellikle kadın hakları ve Hristiyan Kıpti azınlığın hakları ile ilgili kendisinden beklenenleri yerine getirmemiştir. Bu da medya ve muhalefetin Mursi'ye yönelik başlattığı propagandanın elini güçlendirmiştir.

Mursi, ekonomik sorunlara bir çare bulamamış bu da gösterilerin Mübarek döneminde olduğu gibi devam etmesine yol açmıştır. Üstüne üstlük Mısır'da İhvan Şeriat rejimi mi kuracak gibi yeni bir problem daha ülkenin gündemine eklenmiştir. Ayrıca ülke 8 milyar doları bulan enerji borcunu ödeyecek durumda da değildir. Akaryakıt ve gaz kuyrukları halkın İhvan yönetimine karşı meydanlara dökülmesinde önemli rol oynamıştır.³³ Mursi, Katar'dan gelen ekonomik paket taahhüdünü kolaycılık olarak görmüştür. Diğer yandan IMF ile anlaşması halinde kredinin demokratik reformları gerçekleştirme şartına bağlı olması İhvan'ın işine gelmemiştir. Kendinden önceki Mübarek rejiminin siyasî tavrını sergilemiş, kendisinden beklenen demokratikleşme ve çoğulcu bir sistem inşasını gerçekleştirme konusunda başarısız olmuştur. Aynı şekilde Sisi rejimi de aynı hataya düşmekte ülkenin finansal desteğini Körfez ülkelerinden özellikle Birleşik Arap Emirliklerinin finansörlüğünden sağlamaya çalışmaktadır.³⁴ Bu da ülkenin Körfez sermayesine bağlı bir rant devleti olarak işlemesine neden olmaktadır. Kötü giden ekonomik göstergelerin devamı, Sisi rejiminin de olası bir halk ayaklanması ile karşı karşıya kalabileceği ihtimalini hatırlatmaktadır.

Sonuç

Özetle İhvan-ı Müslimin her ne kadar 20.yy'ın başından beri Mısır siyasetinde aktif halde yer almasına rağmen kısa süreli iktidarı boyunca gerek ülke içi dinamikleri ve gerekse uluslararası dengeleri doğru hesaplayamamıştır. Mısır'ın İslam dünyasındaki yerini sağlamlaştırmak için önce Suudi Arabistan'a ve ardından da İran'a ziyarette bulunmuş fakat bu ziyaretler olay olmuştur. Parlamenter rejimle yönetilen bir Arap ülkesinde şeffaf demokratik seçimlerle iktidara gelen bir Müslüman demokrat parti hem Suudi Arabistan'ı hem de Körfezdeki monarşileri korkutmaya yetmiştir. Müslüman Kardeşlerin ideolojisinin monarşi ile yönetilen Körfez ülkelerine sıçrama korkusu ve ardından Arap Baharının Suudi Arabistan, Yemen ve Bahreyn'de halk gösterilerine neden olması kısa sürede İhvan yönetimine duyulan bölgesel nefreti artırmıştır. Mısır, Arap dünyasının kalbi idi ve oradaki herhangi bir

33 Edmund Blair ve diğerleri, "Special Report: How the Muslim Brotherhood lost Egypt".

34 Katzman, Kenneth, "The United Arab Emirates (UAE): Issues for U.S. Policy", *Congressional Research Service*, 25 Ekim 2018, s.11.

gelişme tüm Ortadoğu'ya yayılabilecek etkiye sahip olabiliyordu.³⁵ Mursi'den Batılı uluslararası aktörlerin beklediği İran'a karşı yeni bir eksen oluşturması olmasına rağmen tam tersi gelişmeler olmuş, Mısır ve İran birbirine yakınlaşmıştı.

Ayrıca Mursi'nin esasında olası bir erken seçim ilan etmesi gayet mümkün iken bir daha iktidara gelebilecek oyu alamama endişesi ile bu girişimde bulunmaması gerilimin iyice tırmanmasına neden olmuştur. Mursi'nin daha önceden demokratikleşme adına verdiği sözlerin aksine yeni anayasada tüm yetkileri elinde toplaması ve kendisini yargılanamaz bir konuma getirmesi 30 yıllık Mübarek iktidarında bıkılan otoriter rejimin, İslamcı bir kimlikle yeniden mi kuruluyor endişesini akıllara getirmiştir. Esasen Mursi iktidarı kendisini halka anlatmakta zorluk çekmiş, yapılan pek çok icraat da duyulan şüphelerden ötürü yanlış anlaşılmaya müsait olmuştur. Mursi seçimlerden önce verdiği demokratikleşme söylemlerinin hiçbirini uygulamaya koymamış; Mübarek döneminden bıkan yığınların taleplerine cevap verememiştir.

Mısır'ın iki büyük önemli geliri bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi turizm diğeri de Körfez ülkelerinde çalışan emek gücünün ülkeye transfer ettiği finansal katkıdır. Fakat uzun süren kaos atmosferi ülkenin turizmını önemli ölçüde baltalamış, devrim sonraki döneminde turizm gelirleri oranı iyice düşmüştür.³⁶ Mısır ekonomisi için hayati önem taşıyan turizm gelirlerinin de dengeye gelebilmesi için ülkeye barış ve düzenin hâkim olması gerekmektedir.

Mısır'da ordu önemli bir konuma sahiptir. Ordunun Mısır siyasetinde temel belirleyici konumu Firavunlar Mısır'ında, Fatimilerde, Memlûklerde ve bir Osmanlı askeri olan Kavalalı Mehmed Ali Paşa döneminde de benzerdir. Mısır ordusunun durumu 1990'lı yıllardaki Türk Silahlı Kuvvetlerinin durumu ile aynı düzlemde değerlendirilemez. Ordunun ideolojik ve seküler bir duruşunun ya da Türkiye'dekine benzer bir laikliğin savunucusu durumunda olduğunu düşünmek de yanlış bir bakış açısıdır. Mısır ordusu, toplumdaki dinî ve muhafazakâr değerleri de bünyesinde barındıran bir yapı arz etmektedir. Buradaki ordunun müdahalesi ülkede var olduğunu zannettiğimiz, aslında olmayan, laik değerleri korumak amaçlı da değildir. Zaten şeri yasalar

35 Bruce Riedel, "Saudi Arabia Cheers the Coup in Egypt", *Brookings*, 7 Temmuz 2013 (Erişim: 3 Aralık 2018), <https://www.brookings.edu/opinions/saudi-arabia-cheers-the-coup-in-egypt/> ; Yasmine Farouk, a.g.e., ss. 12-13.

36 Patrick Kingsley, "Egypt 'suffering worst economic crisis since 1930s' ", *The Guardian*, 16 Mayıs 2013 (Erişim: 4 Aralık 2018), <https://www.theguardian.com/world/2013/may/16/egypt-worst-economic-crisis-1930s>.

Sedat döneminde anayasanın kaynaklarından biri olarak kabul edilmiştir. Ancak ordunun tavrı, ülkenin giderek büyüyen siyasî kaosu, siyasî gerilimine ve ekonomik kötüleşmeyi durdurması beklenen Mursi'nin bunda başarısız olmasına karşı olmuştur.³⁷ Bir diğer açıdan İhvan'ın uzlaşmaz tutumu İhvan hareketinin anayasal olarak yasaklanması ve yer altına çekilmesi, binlerce kişinin hayatını kaybetmesi, demokrasi adına Mısır tarihine utanç olarak geçecek vakaların yaşanması, demokratik yollarla iktidara gelmiş yöneticilerin yargılanarak hapsedilmesi sonuçlarını doğurmuştur. Mısır halkı tarafından estirilen demokrasi baharı siyasî hataların sonucunda hiç beklenmedik biçimde son bulmuş ve ülke belki de yüzyıl geriye sürüklenmiştir. Müslüman Kardeşler hareketi devrim ile birlikte gelen demokratik kazanımları siyasî tecrübesizlik yüzünden maalesef koruyamamış; demokrasi dışı güçlerin ülke siyasetine hâkim olmasını da engelleyememiştir.

Kaynakça

- AL QASSEMI, Sultan, "The Gulf and Egypt: Long transitions and Marshall plans". *Madamasr*, 20 Ocak 2014. <https://madamasr.com/en/2014/01/20/opinion/u/the-gulf-and-egypt-long-transitions-and-marshall-plans/> (Erişim: 2 Aralık 2018)
- AL-RASHEED, Madawi, *Kingdom without Borders: Saudi Political, rReligious and Media Frontiers*, Hurst & Company, Londra, 2008.
- AL SHOBAKI, Amr Mahmoud, "The End of Muslim Brotherhood Rule in Egypt", *Carnegie Middle East Center*, 1 Ağustos 2013. <https://carnegie-mec.org/2013/08/01/end-of-muslim-brotherhood-rule-in-egypt-pub-52757> (Erişim:7 Aralık 2018)
- AMIN, Samir, An Arab Springtime?, *Monthly Review*, 1 Ekim 2011. <https://monthlyreview.org/2011/10/01/an-arab-springtime> (Erişim: 1 Aralık 2018)
- BARFI, Barak, "Why the Brotherhood Failed", *World Affairs*. <http://www.worldaffairsjournal.org/article/why-brotherhood-failed> (Erişim: 3 Aralık 2018)
- BBC NEWS TÜRKÇE, "Profil: Müslüman Kardeşler", 5 Temmuz 2013. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/07/130705_musulman_kardesler_profil (Erişim: 4 Aralık 2018)
- BLAIR, Edmund ve diğerleri, "Special Report: How the Muslim Brotherhood lost Egypt", *Reuters*, 26 Temmuz 2013. <https://www.reuters.com/article/us-egypt-mistakes-specialreport-idUSBRE96O07H20130726> (Erişim: 3 Aralık 2018)
- BOZTEMUR, Recep, "Mısır'da Halk Hareketleri, Müslüman Kardeşler ve Demokrasinin Geleceği", *Adam Akademi*, Ankara 2011, Sayı:2, ss. 55-70.
- DÜNYA BÜLTENİ, "Mısır'da İhvan'ın gerçek oy potansiyeli" . 12 Temmuz 2016. <https://www.dunyabulteni.net/haber-analiz/misirda-ihvanin-gercek-oy-potansiyeli-h370157.html> (Erişim: 5 Aralık 2018)
- EL SHERİF, Ashraf, "The Egyptian Muslim Brotherhood's Failures", *Carnegie Endowment for International Peace*, 1 Temmuz 2014. <https://carnegieendowment.org/2014/07/01/>

37 Amr Mahmoud Al Shobaki, " The End of Muslim Brotherhood Rule in Egypt"; Boztemur, a.g.m.,s. 65.

- egyptian-muslim-brotherhood-s-failures-pub-56046 (Erişim:7 Aralık 2018)
- ENNAJI, Moha, "Why Did the Muslim Brotherhood Fail in Egypt?", *Morocco World News*, 27 Ağustos 2013. <https://www.moroccoworldnews.com/2013/08/102217/why-did-the-muslim-brotherhood-fail-in-egypt/> (Erişim: 1 Aralık 2018)
- FAROUK, Yasmine, "More than Money: Post-Mubarak Egypt, Saudi Arabia, and the Gulf", *Gulf Research Center*, 2014.
- GHATTAS, Kim, "Mısır: ABD dış politikasının iflasi", *BBC News*,16 Ağustos 2013. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/08/130816_abd_misir_politikasi_darbe (Erişim: 7 Aralık 2018)
- GOLDSTON, Robert C, *The sword of the prophet: a history of the Arab world from the time of Mohammed to the present day*: Dial Press, New York, 1979.
- HAMID, Shadi, "Muslim Brothers: The Rivalry That Shaped Modern Egypt", *Foreign Affairs*, Eylül/Ekim 2018 <https://www.foreignaffairs.com/reviews/review-essay/2018-08-14/muslim-brothers> (Erişim: 2 Aralık 2018)
- HAUSLOHNER, Abigail, "Egypt's military threatens to step in to resolve political crisis", *The Washington Post*, 2 Temmuz 2013. https://www.washingtonpost.com/world/middle_east/protesters-ransack-muslim-brotherhood-hq-demand-morsis-resignation/2013/07/01/f3f79698-e23c-11e2-a11e-c2ea876a8f30_story.html?utm_term=.ae7aa31972ab (Erişim:6 Aralık 2018)
- KATZMAN, Kenneth,"The United Arab Emirates (UAE): Issues for U.S. Policy", *Congressional Research Service*, 25 Ekim 2018.
- KEPEL, Gilles, *The prophet and pharaoh: Muslim extremism in Egypt* , Saqi Books, Londra 1985.
- KINGSLEY, Patrick, "Egypt 'suffering worst economic crisis since 1930s' ", *The Guardian*, 16 Mayıs 2013. <https://www.theguardian.com/world/2013/may/16/egypt-worst-economic-crisis-1930s> (Erişim: 4 Aralık 2018)
- PEHLİVAN, Arife, *The Factors for the Rise of Political Islam: Muslim Brotherhood in Egypt*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2013.
- RIEDEL, Bruce, "Saudi Arabia Cheers the Coup in Egypt", *Brookings*, 7 Temmuz 2013. <https://www.brookings.edu/opinions/saudi-arabia-cheers-the-coup-in-egypt/> (Erişim: 3 Aralık 2018)
- SIMPSON, John, "Who are the winners and losers from the Arab Spring?", *BBC News*, 12 Kasım 2014 <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-30003865> (Erişim: 4 Aralık 2018)
- SPENCER, Richard ve diğerleri. "Mohammed Morsi grants himself sweeping new powers in wake of Gaza", *The Telegraph*, 22 Kasım 2012. <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/egypt/9697347/Mohammed-Morsi-grants-himself-sweeping-new-powers-in-wake-of-Gaza.html> (Erişim: 5 Aralık 2018)
- THE ARAB SPRING, "The Causes of the Arab Spring" <http://ledainformativewebsite.weebly.com/the-causes.html> (Erişim: 1 Aralık 2018)
- THE CARTER CENTER, "Presidential Election in Egypt", Mayıs - Haziran 2012.
- THE NEW YORK TIMES" Obama's Remarks on Violence in Egypt", 15 Ağustos 2013 <https://www.nytimes.com/2013/08/16/world/middleeast/obamas-remarks-on-violence-in-egypt.html> (Erişim: 7 Aralık 2018)

WINCKLER, Onn, "The "Arab Spring": Socioeconomic Aspects", *Middle East Policy Council*. Aralık 2013. <https://www.mepc.org/arab-spring-socioeconomic-aspects> (Erişim: 6 Aralık 2018)

YOUTUBE, "King Faisal of Saudi Arabia - زيزع لادبع نب لصيف لمل انع يقئائشو", YouTube video, 1:30:32, 5 Eylül 2017 <https://www.youtube.com/watch?v=8Y6M8sePvgU> (Erişim: 5 Aralık 2018)